

Karkaako kasvu Italian ulottumattomiin?

Kevättalvella 2010 taluskriisi on Italiassakin vaiheessa, jossa uuden nousun odottelu on kääntymässä huoleksi pitkästä taantumasta. Toinen syvä sukellus (double dip) ei näytä todennäköiseltä, mutta ei ole täysin poissuljettukaan. Italian valtion rahoitusaseman välitöntä romahtamista ei ole näköpiirissä, mutta pidemmän aikavälin kestävyysvaje vain pahenee. Italia on keskellä pitkää, syvää ja monipolvista lamaa – huonoon aikaan.

Talouskasvu – mikä kasvu?

Italian tilastoviranomainen Istat julkaisi 1.3.2010 revision, jossa talouskasvua tarkistettiin alaspäin sekä viime- että edellisen vuoden osalta. Uusien lukujen mukaan kansantalouden kasvu oli –5,0 % vuonna 2009 (edellinen arvio –4,9 %), ja –1,3 % jo vuonna 2008 (edellinen arvio –1,1 %). Revisio tarkoittanee sitä, että myös vuoden 2009 viimeisen neljänneksen kasvuarviota (–0,2 %) joudutaan jonkin verran synkentämään.

Suhdanne-ennusteita ehdittiin syksyllä jo korjata parempaan suuntaan, mutta nyt vuosien 2010 ja 2011 kasvuarvioita ollaan reivaamassa jälleen alaspäin. Viime päivien talouskeskustelu vaikuttaa siltä, että realistiset odotukset kuluvan vuoden kasvusta jäävät yhden prosentin alle. Epävarmuustekijät ovat lisäksi edelleen poikkeuksellisen suuria.

Ennusteen tekijä	julkaistu	2010	2011
Euroopan komissio	X/2009	0,7 %	1,4 %
OECD	XI/2009	1,1 %	1,5 %
Confindustria	XII/2009	1,1 %	1,3 %
IMF	I/2010	1,0 %	1,3 %
Banca d'Italia (keskuspankki)	I/2010	0,7 %	1,0 %
Italian valtiovarainministeriö	I/2010	1,1 %	2,0 %
Economist Intelligence Unit	II/2010	0,8 %	0,8 %

On huomattava, että Italian talous vajosi taantumaan muita länsimaita aiemmin, jo keväällä 2008. Ennen finanssikriisiä Italiaan iski etenkin energiahintojen nousu, joka lamaannutti kulutuskysynnän. Viiden perättäisen negatiivisen vuosineljänneksen (II/2008 – II/2009) jälkeen talous nousi lievästi pinnan yläpuolelle vuoden 2009 kolmannella neljänneksellä. Yhdeksästä viime vuosineljänneksestä seitsemän on ollut negatiivista.

Kysynnän hyytymisen jälkeen Italian talouden supistumisen on aiheuttanut viennin syöksylasku. Italia on (Suomen tavoin) korostuneen vientiriippuvainen. Vientimarkkinoiden – etenkin Saksan – elvytystoimien lakatessa vaikuttamasta teollisuustuotanto on jälleen supistunut ja vetänyt maan uudelleen taantumaan. Myös maan omat elvytystoimet, kuten subventiot uuden auton ostoon, ovat vähitellen laantuneet.

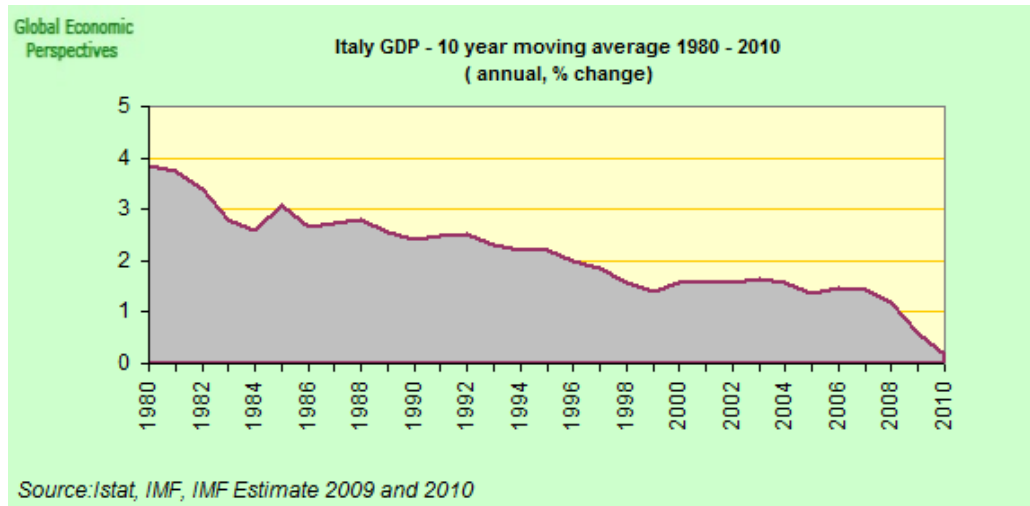
Alkaa näyttää selvältä, että Italian lama on sekä pidempi että syvempi kuin missään muussa suuressa teollisuusmaassa. Kokonaisarviossa se ei jää paljon jälkeen edes Suomen pudotuksesta.

Elpyminen – mikä elpyminen?

Italiankin tulevaa elpymistä koskeva suuri kysymys on, seuraako taantumaa suhteellisen nopea kasvuvaihe, jolloin menetettyä tuotantoa otetaan kiinni. On merkkejä siitä, että tällainen aiemmista taantumista tuttu nopea elpyminen saattaa tällä kertaa jäädä toteutumatta. Vientiin iskenyt taantuma

saattaa tuhota ja siirtää ulkomaille niin paljon tuotannollista kapasiteettia, että kasvu säilyy totutun aneemisena taantumien jälkeenkin.

Elpymisen voimakkuuteen liittyy kysymys Italian pitkän aikavälin potentiaalisesta trendikasvusta. Potentiaalista trendikasvua on tällä hetkellä hyvin vaikea arvioida. Italian tilanteen tekee erityisen huolestuttavaksi maan talouden paheneva rakenteellinen anemia. Kuva viimeisen kolmen vuosikymmenen talouskasvusta – kymmenen vuoden liikkuvalla keskiarvolla ilmaistuna – on paljastava:

Joidenkin ekonomistien mukaan Italian trendikasvu on jo alle 0,5 % vuodessa ja saattaa hyvin lähestyä nollaa.

Työllisyys

Kriisin ajan Italian talouden suhteellinen valopilkku on ollut maltillinen työttömyyskehitys. Tilannetta on helpottanut suurteollisuudessa sovellettava lomautusjärjestelmä (*Cassa Integrazione Guadagni*), joka on antanut mahdollisuuden tilapäisiin lomautuksiin ilman varsinaisia irtisanomisia. Järjestelmän kustannuksista vastaavat teollisuus (vakuutusmaksujen kautta) ja valtio yhdessä. Berlusconi IV hallitus on pidentänyt järjestelmän soveltamisaikaa ensin kahteen vuoteen ja sitten – tietyissä tapauksissa – ennalta määräämättömäksi ajaksi.

Viime kuukausina työttömyys on kuitenkin heikentynyt selvästi. Vuoden 2009 lopussa Italian kausitasoitettu työttömyysaste oli jo 8,6 %, missä on kahden ja puolen prosenttiyksikön ero vuoden 2007 alhaisimpiin lukemiin. Hallituksen edustajien vakuuttelut siitä, että Italian työttömyys pysyttelee yksinumeroisissa luvuissa alkavat näyttää epävarmoilta.

Viralliset työttömyysluvut eivät myöskään kerro koko kuvaa. Ensinnäkin *Cassa Integrazione* – järjestelmä saattaa realisoitua suurelta osin tosiallisena työttömyytenä. Istatin ennakkotietojen mukaan *Cassa Integrazionen* volyyymi nelinkertaistui viime vuonna. Järjestelmän välittömät kustannukset valtiontaloudelle ovat tosin vain 1,5 miljardia, joten työttömyyskorvaukset eivät yksin romahduta julkisen talouden asemaa. Toisaalta sosiaalisen turvaverkon hentous heikentää Italian "automaattisia stabilisaattoreita" ja sitä kautta potentiaalista kysyntää, millä on elpymistä hidastava vaikutus.

Toiseksi on huomioitava todellinen osallistuminen työmarkkinoille. OECD:n mukaan Italian työllisyysaste oli jo ennen taantumaa EU:n kolmanneksi alhaisin (59%). Nuorisotyöttömyys on hälyttävän korkea, yli 26 %, ja ilman vakituista sopimusta työskentelevien (nuorten) suhteellinen

asema heikkenee jatkuvasti. Esimerkiksi Bloombergin arvion mukaan Italian todellinen työttömyysaste on jo lähellä yhtätoista prosenttia.

Ulkomaankauppa

Lama on Italiassakin vientivetoinen. Viennin osuus kansantuotteesta on lähes 29 %. Vienti ei ole romahtanut yhtä dramaattisesti kuin Suomessa, mutta oli kuitenkin voimakkaassa pudotuksessa vuonna 2009 (-21 %).

Vaikuttaa vahvasti siltä, että vuoden lopulla vienti supistui uudelleen. Lähitulevaisuuden kannalta olennainen kysymys on, riittääkö euron heikentyminen kompensoimaan tämän vaikutuksen Italian vientiin. Luotettavia vientilukuja ei vielä ole julkistettu, mutta valuuttakurssimuutos auttaa ilman muuta Italiaa. Italian ulkoinen kilpailukyky on esimerkiksi Saksaa ja Japania selvästi riippuvaisempi hinnoista.

Julkisen talouden tasapaino – mikä tasapaino?

Suuri Italiaa koskeva kysymys on maan julkisen talouden kestävyys Kreikan kriisin valossa. Nobelisti Robert A. Mundell arvioi helmikuussa, että ”suurin uhka” koko euroalueelle on Italia, joka olisi yksinkertaisesti liian suuri pelastettavaksi (esim. *International Herald Tribune* 23.2.). Tiivistetysti voidaan esittää, että lyhyellä aikavälillä riski on rajattu. Budjettivaje on yli 5 % vuosina 2009–10, mutta maltillisempi kuin monissa vertaismaissa. Valtion pitkäaikaisten lainojen erääntymissykli on vuonna 2010 melko edullinen, ja joukkovelkakirjojen kysyntä on jatkunut vahvana. Lisäksi valtionlainojen markkinat ovat maailman kolmanneksi suurimmat, mikä tekee niistä likvidit ja vähemmän alttiit spekulatiolle. Puolet lainasta on kotimaista.

Pitkällä aikavälillä valtion rahoitusaseman tilanne on täysin toinen. Valtava julkinen velka on jo lähes 118 % kansantuotteesta ja kasvaa. Julkisten menojen kasvua ei ole 2000-luvulla kertaakaan onnistuttu pitämään inflaatiota alhaisempana. Kaiken lisäksi hallituksen suunnitteluasiakirjat, kuten Italian vakausohjelma, perustuvat optimistisiin perusoletuksiin, kuten kahden prosentin trendikasvuun.

Valtion rahoitusaseman romahtaminen ei sekään ole täysin poissuljettu riski. Italian fiskaalinen asema on niin tiukka, että kielteiset yllätykset ja niiden myötä merkittävästi nousevat velanhoitokustannukset saattaisivat tuottaa ylipääsemättömiä vaikeuksia.

Epäselvä riski piilee julkisten menojen arvopaperistamisessa (*securitisation*), jolle Italiassa on syntynyt markkina muun muassa terveydenhuollossa ja sotilasmenoissa sekä paikallishallinnon rahoituksessa. Italian maakunnat, kunnat ja jopa kirkolliset pienyhteisöt ovat kansainvälisten investointipankkien ehdotuksesta strukturoineet sekä vanhoja velkojaan että saataviaan johdannaisiksi, joiden koko volyyymia, lopullisia kustannuksia ja maksumiestä ei tällä hetkellä tiedä tarkasti kukaan. Kreikan kriisin myötä julkisten menojen arvopaperistaminen on nyt nousemassa päivänvaloon myös Italiassa. *Financial Timesin* (8.3.) mukaan erilaiset johdannaiset kehittyivät yhä monimutkaisemmiksi vuoteen 2008 saakka, samalla kun ne levisivät koko maahan.

Virkamieslähteiden mukaan johdannaisten yhteenlaskettu volyyymi ei kuitenkaan ”missään nimessä” ole niin suuri, että se muodostaisi uhan valtion rahoitusasemalle.

Talou uudistukset – mitkä uudistukset?

Valtiontalouden massiiviset riskien vuoksi Italian olisi kyettävä melko nopeasti systeemitason talousuudistuksiin, jotta se ei joutuisi Kreikan lailla pakon edessä tehtäviin menoleikkauksiin. Reformeja kaipaavat niin eläkejärjestelmä, työsopimusjärjestelmä kuin verotuskin. Valitettavasti riittävästä uudistuksista on vähän merkkejä.

Eläkeuudistus?

Hallitus on jo kyennyt toteuttamaan kaksi eläkeuudistusta, jotka ovat jääneet vähälle huomiolle. Kesällä 2009 nostettiin naisten eläköitymisikä julkisella sektorilla yhtäläiseksi miesten kanssa (yhteisölainsäädännön vaatimuksesta). Lisäksi joulukuussa 2010 eläkejärjestelmään liitettiin elinaikakerroin. Kerrointa aletaan soveltaa vuonna 2014. Lisäksi hallitus suunnittelee yksityisten eläkesäästöjen verohelpotuksia.

Eläkeuudistuksista aidosti merkittäväksi saattaa muodostua elinaikakerroin, mutta sen aikataulu siirtymäkausineen ulottuu yli vuosikymmenen päähän. Niinpä toteutettujen eläkeuudistusten riittävyyteen on syytä suhtautua skeptisesti.

Työsopimusuudistus?

Italian paheneva ongelma on sama kuin Espanjassa: työmarkkinoiden jyrkkä jakautuminen kahteen todellisuuteen. Samalla kun teolliset ja julkisen sektorin perinteiset työpaikat ovat vahvasti suojattuja, eduiltaan usein hyviä ja vaikeita irtisanoa, epätyypillisten työsuhteiden määrä kasvaa. Uusi työllistäminen tapahtuu lähes poikkeuksetta epätyypillisiin työsuhteisiin, kun taas pysyviä työpaikkoja hallussaan pitävistä suurista ikäluokista on tullut keskiluokkainen rälssi. Jähmeän järjestelmän muuttaminen on tarpeen niin sosiaalipoliittiselta kuin taloudelliseltakin kannalta.

Yksi vaihtoehto saattaisi olla sosiaaliturvan mittava kokonaisuudistus, jossa työsopimusreformin vastapainoksi luotaisiin kattavampi, universaali turvaverkko. Ongelma on luonnollisesti valtiontalouden kestävyysvaje, joka käytännössä estää mittavan turvaverkon rakentamisen. Lisäksi, kiinnostavaa kyllä, ammattiliitot vastustavat universaalista sosiaaliturvaa, koska ovat taktisesti (aivan oikein) ennakoineet, että sen myötä heikennettäisiin pysyvien työsopimusten ehtoja.

Verouudistus?

Kolmas reformia kaipaava sektori on verotusjärjestelmä. Veronkierto on edelleen vaikea ongelma. Harmaan talouden osuus on Kreikan jälkeen EU15:n suurin. Toisaalta veronkierron vastainen toiminta on jo nyt tuottanut jonkinlaisia tuloksia.

Hallitusrintamassa – etenkin katolisessa keskustaoikeistossa – kerää tällä hetkellä suosiota esitys avioparien tuloverotuksen yhdistämisestä. Ehdotuksen talouspoliittinen hyöty on kiistelty, sillä se ei kannustaisi naisia työllistymään.

Julkishallinnon uudistus?

Neljäs reformia kaipaava järjestelmä on julkinen hallinto. Tuhlaileva ja tehoton hallintokoneisto on tuottavuuden kasvun suoranainen este. Sen uudistaminen on kuitenkin – monista yrityksistä huolimatta – osoittautunut vaikeaksi. Nykyisen hallituksen julkishallinnosta vastaava ministeri Renato Brunetta ajaa parhaillaan kunnianhimoista uudistusta.

Yhteenveto

Yhteenvetona voidaan todeta, että Italian taloudella on edessään mittavia haasteita. Tuottavuus ja kilpailukyky polkevat paikallaan, infrastruktuuri rapautuu, koulutusjärjestelmä jää jälkeen, väestö

ikäntyy ja aivovienti yltyy. Nämä yhdessä merkinnevät maan hitaan, mutta selvän taantumisen riskiä.

Erityisen vaikea on nuorten, työmarkkinoille siirtyvien ikäluokkien suhteellisesti heikkenevä asema. Sodanjälkeisen historian pitkä taloussykli on Italiassakin ollut suotuisa varttuville ikäluokille: länsieurooppalaiseen tapaan maassa on vallinnut implisiittinen luottamus siihen, että taloudellinen tulevaisuus muuttuu ajan myötä vähitellen turvatummaksi. Nyt alle 35-vuotiaat löytävät itsensä ensi kertaa tilanteesta, jossa heillä ei välttämättä ole perusteita uskoa saavuttavansa samanlaista hyvinvoinnin tasoa kuin omilla vanhemmillaan. Näköalattomuudella on potentiaalisesti merkittäviä, vaikkakin vaikeasti ennakoitavia yhteiskunnallisia vaikutuksia.